

ZSUPPÁN ANDRÁS

[zsuppan.andras@hetivalasz.hu]

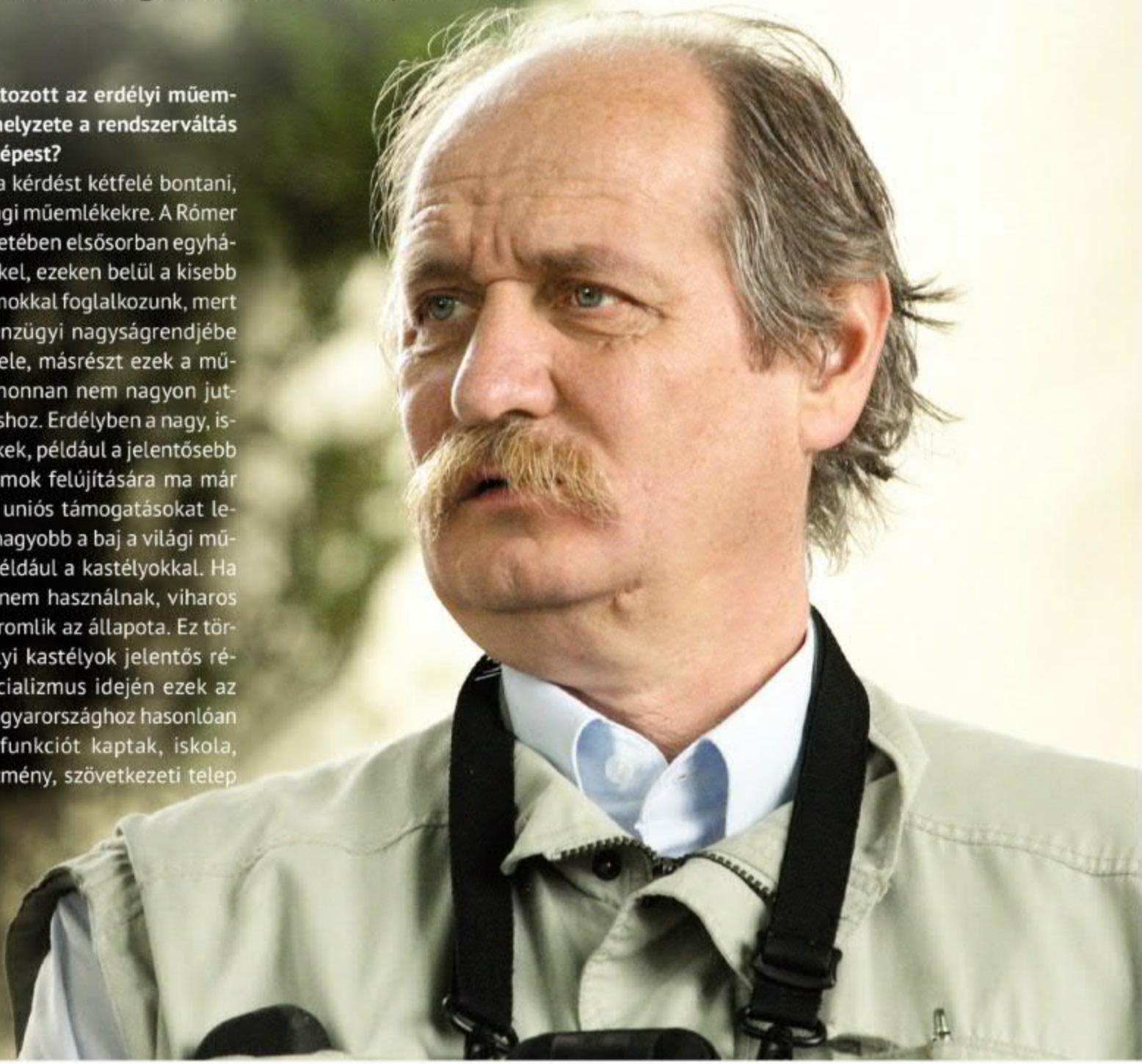
Határon túli műemlékvédelem

Mentőakció a Kárpát-medencében

Támogatást és szaktudást adnak ott, ahol a legnagyobb a szükség: **Diószegi László**, a Teleki László Alapítvány igazgatója szerint a Kárpát-medence magyar öröksége csak nekünk fontos, ezért a műemlékek megmaradása is rajtunk áll.

– Hogyan változott az erdélyi műemlékállomány helyzete a rendszerváltás időszakához képest?

– Érdekes a kérdést kétfelé bontani, egyházi és világi műemlékekre. A Rómer Flóris Terv keretében elsősorban egyházi műemlékekkel, ezeken belül a kisebb falusi templomokkal foglalkozunk, mert a program pénzügyi nagyságrendjébe ezek férnek bele, másrészt ezek a műemlékek máshonnan nem nagyon jutnak támogatáshoz. Erdélyben a nagy, ismert műemlékek, például a jelentősebb városi templomok felújítására ma már lehet európai uniós támogatásokat lehívni. Sokkal nagyobb a baj a világi műemlékekkel, például a kastélyokkal. Ha egy épületet nem használnak, viharos gyorsasággal romlik az állapota. Ez történik az erdélyi kastélyok jelentős részével. A szocializmus idején ezek az épületek – Magyarországhoz hasonlóan – méltatlan funkciót kaptak, iskola, szociális intézmény, szövetkezeti telep

lett belőlük, de mégis használták őket. Az 1990-es években viszont sok ház megüresedett, gazdátlaná vált, vagy olyan tulajdonosok kezébe került, akiknek nincs pénzük felújításra. Rengeteg kastély sorsa mára, attól tartok, megpecsételődött.

a vég, ami azért szomorú, mert a tulajdon attól még az adott – református vagy katolikus – püspökségé marad. Az általános egyházi álláspont szerint a püspökségek az élő egyházzal foglalkoznak, nincs energiájuk, pénzük a kiürült templomok fenntartására, akkor

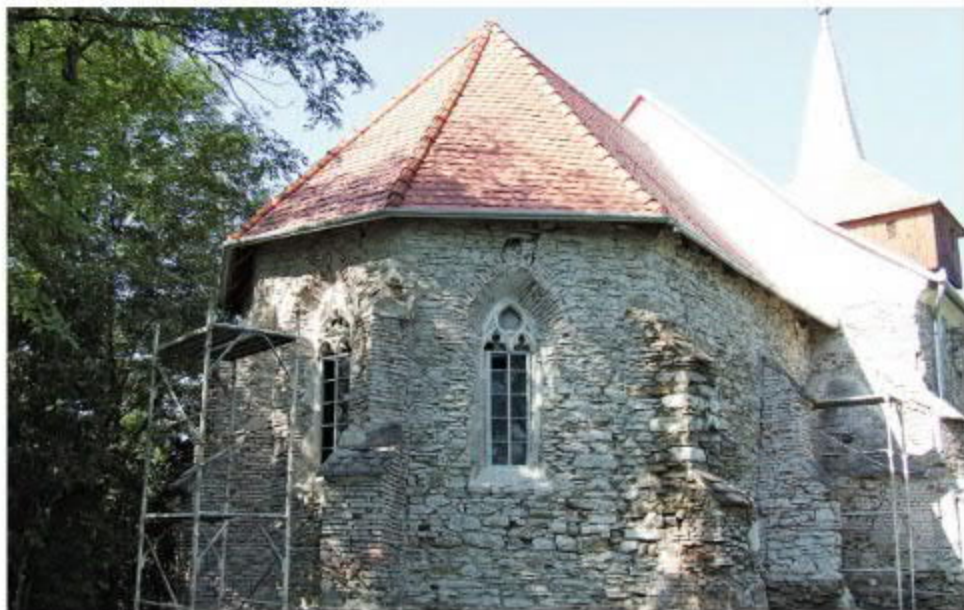
ni a fenntarthatóságot is, nem nézhetjük kizárólag a műemléki értéket. Még egy szempontot érdemes hangsúlyozni: nemcsak pénzt adunk, hanem szak tudást is. Ez azért fontos, mert helyben sokszor hiányzik az ismeret a műemlékek szakszerű gondozásához, és az értékeket a jó szándékú, de elhibázott – vagy akár barbár – beavatkozások éppúgy tönkretelhetik, mint az elhanyagoltság. Mi minden lelkésszel, gondnokkal személyesen beszélünk, elmagyarázzuk, mit hogyan érdemes csinálni, és ajánlunk képzett restaurátorokat, hozzáértő építészeket. Láttunk példát rá, amikor tatarozás címen középkori freskókat vertek le, vagy barokk faberendezést hajítottak ki, ezért ez nagyon lényeges.

– **Milyen különbségek vannak a szomszéd országok között?**

– Kárpátalján a magyarság többen él, ezért ott alig találni elhagyott templomot. A Felvidéken sem jellemző, mert ott a szlovák lakosság a templomot is átveszi. A probléma hangsúlyosan Erdélyben és a Vajdaságban érzékelhető. Szerbiában rengeteg jelentős, nagy, jól megépített, többnyire XVIII-XIX. századi templom várja a végpusztulást gyülekezet híján.

– **A többségi társadalom hogyan áll hozzá a kérdéshez?**

– Erdélyben a 90-es évekre jellemző nyílt szembenállás, ellenségesség mára megszűnt. A hivatalok többnyire nem ellenségesek, és a román műemlékes kollégák sokszor kifejezetten küzdenek az épületekért, mert tisztában vannak az értékükkel. Ugyanakkor szélesebb társadalmi szinten a magyar és a szász műemlékeket nem tartják a sajátjuknak, a magyar vagy a német középkori templom mellé már mindenhol felhúzták a modern ortodox betontemplomokat, a régebbi emlék pusztulása ezután a mi „magánügyünk”. Vannak szélsőséges esetek, amikor egy közösség ellenséges, ez okozta például a freskóiról híres kiszolnai templom pusztulását, de többnyire inkább a közöny jellemző. A nacionalista elfogultság tipikus jele, hogy a Nagyszeben melletti, rendkívül gazdag »

» A küküllővári templom gótikus szentélye: a programban ritkák az ilyen teljes felújítások

– **Ez mennyire sajátosan erdélyi probléma?**

– A helyzet Erdélyben a legsúlyosabb, de máshol is megfigyelhető. Ott van például a kárpátaljai Beregszentmiklós, a Kárpát-medence tíz legértékesebb reneszánsz várkastélyának egyike. A szovjet időkben katonai telep volt, megüresedett, beszakadt a teteje, aztán a boltozatai is. Kivételes szerencse, hogy helyi kezdeményezésre, magyar állami támogatással sikerült konzolidálni az épület állapotát.

– **Templomok miért kerülnek ilyen helyzetbe?**

– A falusi templomoknál akkor áll elő ez az állapot, ha a gyülekezet létszáma egy kritikus szint alá csökken.

– **Mi a kritikus szint?**

– Ez változó, kétszáz fős gyülekezetnél is találni rendkívül rossz állapotú templomot, és van, ahol egy 15-20 fős gyülekezet erejét megfeszítve rendben tartja az épületet. Általánosságban a tízes nagyságrend már komolyan veszélyeztetett állapot. Amikor a gyülekezet megszűnik, bekövetkezik

sem, ha sokszor minimális karbantartással, a tetőcserepek megigazításával a pusztulás elodázható. Erdélyben szórványterületeken értékes, jelentős részben középkori eredetű épületállományról beszélünk, amely már ebben a státuszban van.

– **Hány ilyen templomról lehet szó?**

– Nem tudjuk. Szeretnénk ezt a kérdést a püspökség segítségével tisztázni. Meg kell fontolni, hogy milyen épületek megmentésére fordítjuk a forrásokat, mert ha nem találunk megfelelő funkciót, a felújított templom visszakerülhet a kritikus állapotba. Manapság ez egyre inkább jelentkezik mindenhol Nyugat-Európában a templomok tömeges megürülése miatt. Magyarként több rossz tapasztalatunk van arról, milyen pusztítással jár ez a folyamat.

– **A magyar állami forrásokból mennyi jut üres és mennyi élő határon túli templomokra?**

– A Rómer-programban kevesebb mint 20 százalék jut gyülekezet nélküli vagy kis gyülekezetű templomokra. Amikor döntést hozunk, muszáj vizsgál-

TANCS, REFORMÁTUS TEMPLOM

A mezőségi Tancs tipikus szórványfalu, amely a főúttól kissé távolabb helyezkedik el. Ma már többségében cigányok lakják, református gyülekezete csekély létszámú. Az alacsony dombon álló, középkori eredetű templom kivételes kincse a festett famennyezet, amely még a XVII. században készülhetett. A 65 festett kazetta között olyan különlegességek vannak, mint a Noé bárkáját vagy a bűnbeesést ábrázoló, magyar feliratos jelenetek. A tető rossz állapota miatt a templom rendszeresen beázik, és a szerkezet mára kritikus állapotba került, öss-

szedőlését csak teljes felújítással lehetne megakadályozni. A Römer-program második ütemében ideiglenes megerősítés és héjazatjavítás készül. Tancs jellemző példája az olyan műemlékeknek, amelyeknél a műszaki problémákat külső segítség nélkül, önerőből már nem tudja a megfogyatkozott gyülekezet megoldani, de néhány millió forintos ráfordítással még évtizedekig épségben maradhatnak.

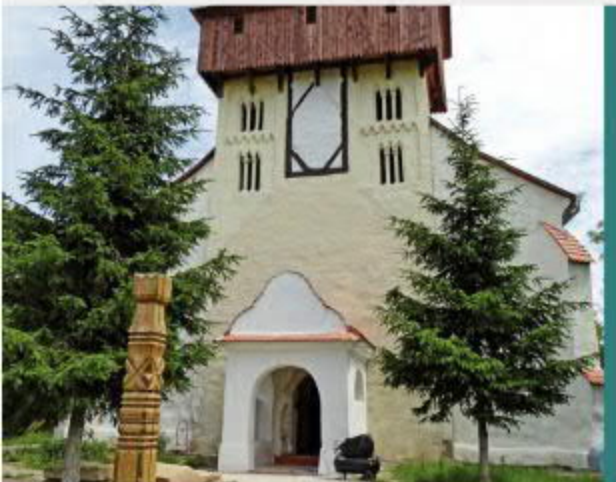
TISZABÖKÉNY, GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOM

Tiszabökény döntő többségében magyarok lakta, nagy tiszaháti falu a határtól mindössze néhány kilométerre. Középkori református temploma mellett a településen van egy kisméretű görögkatolikus fatemplom is, amely csak néhány éve került vissza az építető – szovjet időkben betiltott – vallási közösség tulajdonába. A rendszerváltás után a magyar görögkatolikusok társbérletben használták az ortodoxokkal, de a 2000-es években új ortodox templom épült. A tiszabökényi templom a mostani felújításig nem látszott túl vonzó épületnek, tölgygerenda falazatát eltakarta az 1982-

ben felrakott vastag cementhabarcsos vakolás. Mára ismét régi szépségében látható, miután a vakolatot leverték, a korhadt, gombás faszervezetet helyreállították, befalazott tornácát kibontották, és a bádogtetőt hagyományos faszindelyre cserélték. A programban az ilyen teljes rekonstrukciók inkább kivételnek számítanak.

KÜKÜLLÓVÁR, REFORMÁTUS TEMPLOM

A Kis-Küküllő melletti faluban a református magyarok aránya már csak 15 százalék. Templomuk viszont Jákkal vagy Lébénnyel egyenrangú, elsőrangú Árpád-kori emlék. Megjelenését egyedivé teszi, hogy eredetileg két karcsú toronnyal épült fel, de feltehetően a XV. század elején – amikor a szentély felépült – a toronypárt összeépítették, és azóta vaskos, tornácos toronycsúcs fedi őket. A mai tetőszerkezet is jelentős részben még XV. századi faanyagból készült. Küküllővár is teljes felújítást kapott: kicserélték a nyílászárókat, kijavították a tetőt, kívül-belül javították és részben cserélték a vakolatot, idén már az utolsó simítások zajlanak.

» skanzenben még véletlenül sem találunk székely vagy magyar népi építészeti emlékeket. Azzal kell számolni, hogy az erdélyi magyarság kulturális emlékezete csak nekünk fontos.

– **Nagyváradon a román többségű önkormányzat is támogatta a volt fejedelmi vár felújítását. Nincs kedvező irányú elmozdulás?**

– Mi főként falusi területen mozgunk, ott a fent vázolt kép jellemző. A nagyvárosokban több pozitív példát találni, vannak elkötelezett román politikusok, értelmiségiek, akiknek fontos az erdélyi identitás, és ezzel együtt a nemzetiségek öröksége. Hogy mekkora súlya van a szavuknak, az más kérdés.

– **Milyenek látják a magyar turisták Erdélyt? Mennyire valós kép alakul ki bennük?**

– Erdély a magyarországi magyarok számára Székelyföldet jelenti, ahol otthonos, magyar világot találnak. Csak hogy Erdély ennél sokkal nagyobb és gazdagabb, de más területeiről kevés az ismeret, és a magyarországi turisták alig látogatnak más vidékeket, például a Mezőséget vagy a Maros völgyét. Azon lehet és kell dolgozni, hogy ez megváltozzon. Egyházi vonalon már jó szálláshelyeket is lehet találni. A funkció problémájára megoldás lehet, ha a legértékesebb üres templomokat fölfűzzük egy turistaútvonalra, amire szállást is tudunk ajánlani a kultúra, a múlt emlékei iránt érdeklődő utazóknak. A másik nagy hiányosság, hogy az erdélyi műemlékeket a külföldiek, a nyugat-európaiak, amerikaiak, japánok nem ismerik, fogalmuk sincs róla, hogy ez a terület milyen kincseket rejt. Stratégia és marketing kellene hozzá, hogy ennek hírért vigyűk.

– **Sok évtized Erdély-járás után melyik az a műemlék, ahova ön szerint minden magyarnak egyszer el kellene látogatnia?**

– Most Küküllővárat mondanám, ahol befejeződött a templom felújítása. Ez kétszáz fős szórványgyülekezet, a templom elképesztő szépségű, minden megvan benne, ami megdobogtatja az ember szívét. ■